

УДК 323.39:316.652.2

КРИТИКА ПЛЮРАЛІЗМУ ЕЛІТ У СУЧАСНОМУ ПРОЦЕСІ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Дубовик Н.А.*кандидат політичних наук,**доцент кафедри соціальних технологій**Державного університету інформаційно-комунікаційних технологій*

Рассмотрение современной практики политических процессов доказывает, что консенсус занимает значимое место в политических элитах. Преодоление политического и социально-экономического кризиса в Украине требует внимательного изучения западного опыта в становлении стабильной демократической системы государства. Сегодня продолжается традиция критики плюралистического подхода к изучению феномена политических элит. Наиболее значимым представителем критического подхода в современной политической мысли является Кристофер Лэш.

The study of political processes proves the importance between political elites. The overcoming of crisis in Ukraine requires study of western experience in creation of stable democratic system. Tradition of pluralism approach studying elites today. The brightest representative of the critical approach in a modern American political idea is Christopher Lasch.

Розгляд сучасної практики політичних процесів доводить велике значення консенсусу між політичними елітами. Подолання політичної та соціально-економічної кризи в Україні вимагає уважного вивчення західного досвіду становлення стабільної демократичної системи суспільства. Сьогодні продовжується традиція критики плюралістичного підходу до вивчення феномену політичних еліт. Найбільш значним представником критичного підходу у сучасній американській політичній думці є Христopher Леш.

Ключові слова: демократичне суспільство, політична еліта, плюралізм еліт, політична ідеологія.

Розгляд сучасної практики політичних процесів доводить велике значення досвіду країн, які отримали бажані результати у процесі розбудови демократичного суспільства. **Актуальність теми** обумовлена тим, що плюралізм ідеологічного життя та консенсус політичних еліт став реальністю українського суспільства. Україна пройшла випробування і боротьбу між різними ідеологічними спрямуваннями, але і сьогодні не залишається поза увагою питання створення нової ідеології і нової політичної еліти. Якою вона повинна бути, **мета і завдання** як для представників теоретичної думки, так і для діючих політиків.

Подолання політичної та соціально-економічної кризи в Україні вимагає створення умов для виникнення і функціонування верстви професійних управлінців, з новим прогресивним мисленням, яке відповідає сучасним реаліям державного розвитку. Щоб отримати бажані претворення звернемося до сучасних теорій політичних еліт.

Аналіз основних досліджень і публікацій

У післявоєнні часи в США утворилися дві головні школи дослідження політичних еліт: "макіавеллістська" та ліберальна. Саме в межах останнього напрямку визріла ідея елітного плюралізму, що довгий час була лідером у науковій думці.

Плюралістична концепція елітизму розглядає політичний процес, як

співробітництво та досягнення консенсусу, який відображає інтереси різних соціальних груп. Згідно з даним напрямком, суспільство не потребує сильних незалежних еліт, тому що вони є головною причиною експлуатації громадян. На думку представників даної концепції, у США таких сильних еліт не існує, тому і немає тиску на громадськість. Представники плюралістичних концепцій вважають демократію найкращою формою правління, яка враховує інтереси всіх соціальних верств, тому вести мову про засилля істеблішменту немає сенсу. На сучасному етапі, концепція плюралістичної рівноваги еліт є загальноновизнаним офіційним напрямком західної політичної думки. Хоча, підкреслимо, що відбуваються спроби критики, особливо з боку функціональної школи. Їх намагання позбавити погляд на еліти ідеалістичного забарвлення викликають певний відгук у науковому середовищі.

Основний зміст статті

Надмірна концентрація влади та криза представницьких органів влади послаблюють всеохоплюючу дію плюралістичних теорій. Крім того, процес глобалізації соціально-економічних та політичних процесів, ставить питання, чи є адекватною плюралістична теорія еліти новим умовам соціальної дійсності.

У світі поширюється відчуття небезпеки від утворених наднаціональних об'єднань, таких як Європейський Союз, численних

транснаціональних корпорацій. У цьому вбачають можливість виокремлення нової наделіти, що порушить баланс влади, зосередить у собі можливості повної її узурпації.

“Критичні теорії еліт”, що походять від теорій “лівого” спрямування, наголошують на неприродності правління панівної верстви, що є порушенням прав народу і перетворенням його на об’єкт впливу та маніпуляцій. Звичайно, така позиція має певний сенс, але в умовах західної демократії, споживацька мораль соціальної поведінки не сприяє підвищенню інтересу до політичних нюансів “лівої” критики.

Р. Даль заперечує існування кумулятивної нерівності американської політичної системи, тобто наявності перехідного контролю одного ресурсу над іншими. Плюралістичний підхід розглядає державу як інструмент досягнення консенсусу між різними соціальними спільнотами. Саме так розмірковує ще один теоретик плюралізму Д. Трумен. Він досліджує роль різних груп тиску, лобістських організацій, та визначає місце держави як універсального ринкового упорядника цих соціальних взаємодій.

Але найбільш цікавим представником критичного підходу у сучасній американській політичній думці є Крістофер Леш. Головне завдання його досліджень – визначити перспективи демократії, аналіз варіантів подолання кризи сучасних політичних систем. Винуватцем негативних процесів у сучасному суспільному житті, на думку К.Леша, виступає владний істеблішмент: “... політичні баталії стосуються питань, що мають другорядне значення. Еліти, які визначають порядок денний, втратили контакт з народом” [1, с.7]. Привілейований прошарок та пересічних громадян розділяє прірва. Представники еліт поступово відходять від усвідомлення власних моральних зобов’язань по утриманню певних соціальних програм захисту незахищених верств населення.

К.Леш по-новому осмислює традиційний напрямок американської політичної думки — популізм. На даний момент, наукова думка все менше звертається до популізму як системи світоглядних принципів. Критиці підлягає його впевненість у головній ролі індивідуалізму, намаганні стимулювати на державному рівні широке розповсюдження власності, протистояння міській масовій культурі тощо. Справа в тім, що не конкретна особистість є основою демократії, а самокеровані громади, які мають можливість відстоювати власні інтереси, шляхом опосередкованого зв’язку інтересів спільнот з владними установами.

Самоізоляція еліт від громадського суспільства призводить до зростаючої формальності процедур політичних дискусій, ідей, які обговорюються та стають лише символами політичної гри, від якої громадськість не в захваті.

Популістські теорії захищають дрібного власника, але глобалізація економічних процесів підриває основи добробуту середнього класу і викликає потребу знаходження нових засад стабілізації демократії.

На шляху пошуку альтернатив, крім популізму знаходиться ще один традиційний напрям теорії демократії в американській політичній думці — комунітаризм, представники котрого намагаються заперечити цінність ринкових відносин та концепцію загальнодержавного добробуту.

У такий спосіб, прибічники даного наукового спрямування думки не вкладаються в ідеологічні доктрини як правих, так і лівих. Зокрема, А.Вульф закликає до пошуку “третього шляху у міркуванні про моральний обов’язок, який буде визначатись не через ринок, не через державу, а через здоровий глузд, звичайні почуття і буденне життя” [1, с.82-83].

Економічне життя підриває основи моралі та принципи солідарності, які повинні бути притаманні громадському суспільству. У цій критиці не зрозумілим є одне: конкретні пропозиції по зміні існуючого стану речей. В якій спосіб можна реалізувати соціально-економічне життя суспільства поза сферою дії ринкових відносин та планового господарювання.

Популістські та комунітаристські теорії мають багато спільного. Популізм бере джерела з вісімнадцятого століття, коли виникла потреба захисту дрібної власності як основи становлення громадянського суспільства. Комунітаризм походить від соціологічної традиції, яка отстоювала пошуки суспільного консенсусу у загальних підвалинах, що не потребують спеціальної легітимації: людські звичаї, моральнісність, стереотипи.

Згідно цим концепціям, потреба в існуванні еліт з часом втратить актуальність. Люди здобувають все більше можливостей збільшувати власний добробут, а відтак незалежність. Як стверджує К.Леш: “...ідея прогресу зробила можливим вважати, що суспільства, осяяні матеріальним достатком, зможуть обійтись без активної участі громадян в управлінні” [1, с.76].

Підкреслюється тенденція до відновлення проблеми класової боротьби в межах пошуку “третього шляху” популістами і комунітаристами: “Назад до основ може означати повернення до класової боротьби... ці основи заперечуються елітою

як безнадійно застарілі) чи, у крайньому випадку, до політики, головним питанням якої буде класове... Багато що буде залежати від того стануть чи ні комунітаристи продовжувати мовчки погоджуватись з цією програмою недопуску класових питань в політику чи вони, нарешті, зрозуміють, як це завжди розуміли популісти, що значна нерівність несумісна з будь-якою формою співжиття... бажаною... ліквідацією розриву між елітами та нацією” [1, с.93].

На думку американського дослідника настав час, коли попередню епоху “повстання мас” змінює епоха “повстання еліт”. Саме еліту вважає К.Леш головною небезпекою традиціям сучасної західної культури.

За часів панування тоталітарних рухів, Х.Ортега-і-Гасет зауважив політичне панування мас, яке проявило себе через психологічне очікування більшістю громадян всемогутнього вождя – спасителя нації. Втративши віру у традиційні цінності, натовп був готовий до радикальних дій.

У сучасний історичний період, еліти, які мають повний контроль над інформаційними та грошовими потоками, спрямовують діяльність благодійних товариств та визначають тематику політичних дискусій, самі зневірилися у значимості цінностей західної цивілізації.

В епоху панування масового суспільства, на думку Х.Ортега-і-Гасета, культурна еліта з її служінням високим ідеалам, прогнала битву “масовій людині”, яка була схильна до нехтування державними інтересами, розумінням морального обов’язку тощо: “Він піклувався лише про власний добробут і жив в очікуванні майбутнього “безмежних можливостей” і “повної свободи”” [2, с.24]

Така характеристика, на думку К.Леша, цілковито підходить психології сучасних еліт. Навряд чи, сьогодні масовій пересічній людині підходить роль пестуна, який очікує швидкої реалізації власних забаганок. Навпаки, радикальні рухи, що апелювали до свідомості натовпу, зникли з числа фаворитів політичної арени, а натомість прийшли замкнені на собі і власній значущості політичні еліти, в яких вирує потік всезростаючих бажань і усвідомлення визначної історичної місії по керуванню некомпетентною масою.

К.Леш підкреслює: “Одночасно самонадіяно діючі та невпевнені, нові еліти, в особливості верства спеціалістів, споглядають маси з домішками зневаги і боязливості” [1, с.26].

Пересічні громадяни сприймаються ними як безнадійні провінціали, які не мають уявлення про сучасні напрямки думки та

підлягають безперервному маніпулятивному впливу телебачення.

Історичний розвиток свідчить не про ліквідацію соціальної нерівності, а про тенденцію реалізації двокласового суспільства в якому невелика обрана еліта монополізує право на переваги, які виникають в наслідок володіння грошима, освітою та владою.

За часів творчості Х.Ортега-і-Гасета відбувся деякий “стрибок” до розширення меж масових критеріїв добробуту, проте очікування зростання рівня якості життя від покоління до покоління поступається місцем регресу – зворотному зростанню соціальної нерівності між вищою та нижчими верствами суспільства.

К.Леш наводить кількісні показники класової структури США, які відображають її еволюцію в останні десятиріччя. Згідно них, частка прибутку найвищої верстви у національному доході зросла з 41,6% до 44% лише за роки правління адміністрації Р. Рейгана. Загальна кількість середнього класу зменшилась з 65% від всього населення в 1970 році до 58% в 1985 році.

Вищий прошарок середнього класу, основа нової еліти визначається, окрім зростання власного прибутку, специфічним образом життя, який все більше відокремлюється від пересічного населення. В її основу покладається зацікавленість у безперервному функціонуванні глобального міжнародного ринку, який повинен забезпечити надприбутки фінансових транснаціональних пірамід.

Велике значення відіграє “знакові аналітики”, які утворюють специфічний простір існування віртуальних та абстрактних понять, таких як біржовий курс, індекс Доу-Джонса, гендерна політика тощо. Культ експертів повинен слугувати зростанню відчуження еліти від більшості громадян та легітимувати право на вищу якість життя владного істеблішменту.

К.Леш критикує обмеженість здатності сучасних еліт до мобільності, яка лише може зміцнити вищу верству, створити образ демократичності, теоретично-практичної можливості переходу талановитих особистостей на вищий щабель соціальної драбини. Натомість, негатив від фактичної замкненості еліт помножується на проникнення у вищий істеблішмент цінностей масової культури.

Висновки і рекомендації

Відбувається суперечка серед західних вчених відносно механізму оновлення вищої верстви. Меритократичний принцип, який закликає звертати увагу на здібності та компетентність, змінено розширенням меж кандидатів та забезпеченням представництва соціальних меншин: “Політика, орієнтована

на поповнення класу спеціалістів та управлінців з числа меншин, стикається зі спротивом не тому, що вона зміцнює пануюче положення цього класу, а тому, що послаблює принцип меритократизму” [1, с.64].

Можна погодитись з критикою К.Лешом головних положень представників сучасного елітного плюралізму, відносно наявної зростаючої кризи, пов'язаної з відчуженістю еліти та громадського суспільства, необхідності винайдення інструменту протистояння, розкладанню еліти зсередини, втрати нею моральнісних та державницьких пріоритетів у власній діяльності.

Консенсус політичних еліт, за цих умов, можливий на основі визнання меритократичного принципу оновлення владного істеблішменту, ідеології протистояння цінностям масової культури та забезпечення активної участі якомога більшої кількості громадян у суспільному житті.

Існування будь-якої держави передбачає наявність соціального прошарку, який активно виконує роль організатора реалізації управлінської функції відносно до впорядкування територіального простору даної країни. Формування еліт та характер здійснення ними владних повноважень має особливу вагу під час трансформаційних процесів та подолання кризових явищ у розвитку держави.

Література:

1. Лэш К. Восстание элит и предательство демократии. – М.: Логос&Прогресс. – 2002. – 220с.
2. Ортега-и-Гассет Х. Восстание масс // Вопросы философии. - 1989, - №3. - С. 18.
3. Ашин Г.К. Элитология. Смена и рекрутирование элит. –М.1998.

